

Kuuro asiakkaana

Ovet avoinna viittomakielisille?

*Opinnäytetyö
Mervi Nevalainen*

Kuuro asiakkaana

Ovet avoinna viittomakielisille?

Tässä opinnäytetyössä keskityn systeemisen perheterapian myöhemmän mallin peruseriaatteisiin sirkulaarisuuteen, hypoteesiin ja neutraalisuuteen. Nostan myös esiin luottamuksen rakentamisen, joka on tärkeää jokaisessa terapisuhteessa ja mitä se tarkoittaa kuuron ja kuulevan välillä. Tutkin löytyykö erityisiä seikkoja, joita olisi huomioitava kuuron asiakkaan ollessa kysymyksessä. Konteksti tuntui myös tärkeältä seikalta, sillä toimimme kahden eri maailman välissä kuurojen ja kuulevien.

PL 57, 00401 Helsinki
puh. (09) 58031 myös tekstipuhelin
faksi (09) 5803 770
kuurojenliitto@kl-deaf.fi
www.kl-deaf.fi

ISBN 978-952-5396-64-5
ISSN 1457-1099

KUURO ASIAKKAANA OVET AVOINNA VIITTOMAKIELISILLE?

Nevalainen, Mervi

Suomen Mielenterveysseura

ET-perheterapiakoulutus, kriisi- ja traumapainotteinen 2008-2011

Lokakuu 2010

Ohjaaja: Kivinen-Aalto, Pentti

Sivumäärä: 20

Liitteitä: 1

Takakannen kuva: Annika Posti

Asiasanat: systeeminen perheterapia, kuuro, viittomakieli,
perheneuvola, tulkkipalvelu

Päättötyön aiheena: Kuuro asiakkaana-ovet avoinna viittomakielisille?

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	3
2	SYSTEEMINEN PERHETERAPIA.....	4
2.1	Perheterapia.....	4
2.2	Systeemisen perheterapian kehitysaskelaita.....	4
2.3	Systeemisyys ja kuurous.....	4
2.4	Tutkimusmenetelmä	5
3	MÄÄRITELMÄT JA NYKYISET PALVELUT	5
3.1	Kuuro ja viittomakieli	5
3.2	Viittomakieltä käyttävät terapeutit Suomessa.....	6
3.3	Muut mielenterveyden palvelut viittomakielellä	6
3.4	Tulkkauspalvelu	6
4	ANALYYSI	7
4.1	Luottamus	7
4.2	Hypoteesi	8
4.3	Sirkulaariset kysymykset.....	8
4.4	Neutraalisuus	9
4.5	Konteksti	10
5	YHTEENVETO	11
6	POHDINTAA.....	12
	LÄHTEET	14
	LIITTEET	

1 JOHDANTO

Tässä opinnäytetyössä keskityn systeemisen perheterapian myöhemmän mallin peruseriaatteisiin sirkulaarisuuteen, hypoteesiin ja neutraalisuuteen. Nostan myös esiin luottamuksen rakentamisen, joka on tärkeää jokaisessa terapiasuhteessa ja mitä se tarkoittaa kuuron ja kuulevan välillä. Tutkin löytyykö erityisiä seikkoja, joita olisi huomioitava kuuron asiakkaan ollessa kysymyksessä. Konteksti tuntui myös tärkeältä seikalta, sillä toimimme kahden eri maailman välissä kuurojen ja kuulevien. Perheterapiaprosessin tutkimisen ohessa tuli esille asioita, joita esimerkiksi perheneuvola tai perheterapeutti voisi huomioida, jotta kuuro asiakas pääsisi heidän palveluihin mahdollisimman esteettömästi. Nämä huomioiden olen esittänyt erillisessä liitteessä.

Pääsääntöisesti tutkiminen on tapahtunut kirjalliseen materiaaliin tutustumalla, kyselemällä ja havainnoimalla itse perheterapiaistunnoissa.

Kirjoitustyöni edetessä ja materiaaleihin tutustuessani tuli Neil S. Glickmanin kirjassa esiin ajatus siitä, että ”kuinka kuuleva voi kirjoittaa kuuroihin liittyvistä asioista?” (Suomenos/MN Glickman, Neil S. Sanjay Gulati, 1). Tätä ajatusta ei voi välttää. Olen kuuleva ja olen tehnyt töitä kuurojen parissa lähes 20 vuotta. Kuulevana minulla on omanlaiseni näkökulma asioihin tässä ja nyt, jotka liittyvät taustaani ja kokemuksiini. Ajatukset myös muuttuvat elämän kulkiessa eteenpäin ja haastaessa minua uudella kysymyksillä. Lapsuudessa ja nuoruudessa minulla ei ole ollut kontaktia kuuroihin. Viittomakielen kurssille hakeuduin 19-vuotiaana, josta tieni kuurojen pariin on saanut alkunsa. Haluan kuitenkin aina kohdata enemmän Ihmisen kuin kuuron, maahanmuuttajan, koti-isän, virkanaisen, vantaalaisen tai mihin ikinä ryhmään mahdollisimman kuulua. Tässä on yksi näkökulma monista tarkasteltavaan asiaan.

2 SYSTEEMINEN PERHETERAPIA

2.1 Perheterapia

”Perheterapia on ammatillinen ja tietoinen pyrkimys ja keino tutkia, ymmärtää ja hoitaa perheensisäisessä vuorovaikutuksessa ja yksittäisillä perheenjäsenillä esiintyviä häiriöitä ja niiden aiheuttamaa kärsimystä. Perheterapiassa pyritään tietoisesti siihen, että ajankohtaisen vuorovaikutusverkon kuviot, jotka ylläpitävät yksilöllistä psykopatologiaa ja estävät kehityksellisesti rakentavia ratkaisuja, muuttuisivat. Erityisesti pyritään löytämään perheen vuorovaikutuksessa olevat myönteiset voimavarat.” (Aaltonen Jukka, Duodecim 2006;122(6):724-31)

2.2 Systemisen perheterapian kehitysaskeleita

Irene ja Herbert Goldenbergin kirjassa ”Family Therapy An Overview”, jossa luodaan katsausta perheterapiasuuntauksiin, on kerrottu systemisen perheterapian kehitysvaiheista ja kuvailtu systemistä lähestymistapaa. Alun perin systemistä perheterapiaa lähtivät kehittämään Italian Milanosta lasten psykoanalyttikko Mara Selvini-Palazolli ja psykiatri Luigi Boscolo, Gianfranco Cecchin ja Guiliana Prata. Vuonna 1971 he perustivat Milanoon perhetutkimuksen keskuksen.

Milanolaiset olivat saaneet vaikutteita Gregory Batesonin ajatuksista, keskeisenä sirkulaarisuus ja lähtivät kehittämään mallia, jossa keskittyivät informaatioon, joka osoittautuu tärkeäksi asiakkaan kerronnassa. Tässä he seurasivat Batesonin kuuluisaksi tullutta näkemystä ” *A difference that makes a difference*”.

Tämä johti systemaattiseen erojen etsimiseen niin käytöksessä kuin ihmissuhteissakin sekä siihen seikkaan kuinka eri perheenjäsenet ymmärtävät ja tulkitsevat tapahtumia eri tavalla. He kehittivät kekseliäitä interventiotekniikoita, joihin kuuluvat positiivinen konnotaatio, rituaalit, paradoksi ja vastaparadoksi. Tarkoituksena oli yrittää saada selville eri perheenjäsenten väliset yhteydet ja kuinka he pitivät luomaansa perhesysteemiä tasapainossa. Tätä ensimmäistä vaihetta kutsutaan ”The Early Milan Model”:iksi.

1980-luvulla Boscolo ja Cecchini erosivat neliköstä omaksi ryhmäksi ja kehittivät systemistä työskentelytapaa edelleen, joka tunnetaan ”An Evolving Model”:ina. Sirkulaarisuus, hypoteesit ja neutraalisuus olivat toiminnan peruselementtejä. Hypoteesi toimii ikään kuin ohjenuorana systemiselle haastattelulle, vastaukset antavat aiheen uudelle hypoteesille ja uusille kysymyksille, joten terapeutti saa kerättyä tietoa monipuolisesti. Perhe saa samaan aikaan tarkastella asioita uusista näkökulmista. Nämä uudet näkökulmat antavat mahdollisuuden perheen uskomusjärjestelmän muuttumiseen ja uusiin toimintatapoihin. Erotien strategisen haastattelun tekniikasta he loivat mallin, jossa itse sirkulaarinen haastatteluprosessi oli keskiössä.

Terapeutit nähtiin tässä mallissa osana systeemiä. Systemin jäsenenä he tarjosivat näyttämölle uutta tietoa ja uusia näkökulmia. Perheenjäsenet kuuntelivat toisiaan ja vaikuttivat samalla toisiinsa, luoden mahdollisuuden muutokseen.

2.3 Systemisyys ja kuurous

Olen lähtenyt liikkeelle muutamista valitsemistani systemisen perheterapian perusajatuksista ja kuinka ne toimivat terapiassa kuurojen kanssa. Olen pohtinut sitä kuinka systemin eri tasot vaikuttavat toisiinsa ja kuinka yksi muutos systemin jossakin osassa aiheuttaa muutoksia systemin muihin osiin, ainakin osien väliseen suhteeseen.

Kenttätöissäni olen kohdannut vuosien varrella perheitä (joissa yksi tai useampi henkilö perheestä on viittomakielinen kuuro) erilaisissa haastavissa tilanteissa. Kun perheet ottavat yhteyttä ongelmalliseksi kokemassaan asiassa, heitä voi ihmetyttää esimerkiksi yhden perheenjäsenen muuttunut käyttäytyminen ja heillä on huoli uudesta tilanteesta. Kun systeemissä yksi muuttuu, myös muiden on muututtava.

Systeeminen perheterapia on työmuoto, jossa pohditaan haasteellisia tilanteita ja etsitään mieltä ja merkitystä käyttäytymiselle ja tarjotaan mahdollisuutta muutokseen löytämällä uusia toimintatapoja, erilaisia tapoja ajatella sekä rakentavampaa keskusteluyhteyttä perheenjäsenten välille. (Näin luodaan perheeseen avoin keskusteleva ilmapiiri, joka vähentää ahdistusta ja antaa mahdollisuuden uudensuuntaisiin ratkaisuihin. Perheellä systeeminä on pyrkimys tasapainoon ja myös perheen normaalit kehityskriisit pyrkivät horjuttamaan tätä tasapainoa.

2.4 Tutkimusmenetelmä

Systeemiseen perheterapiaan olen perehtynyt opintojeni aikana niin luennoilla kuin kirjallisiin materiaaleihin tutustumalla.

”Kuurot mielenterveyspalveluiden käyttäjänä” aiheeseen olen tutustunut lähinnä kuurojen parissa tehtävästä perheterapiasta kirjoitettuihin tutkimuksiin ja lopputöihin Suomessa sekä muutamaani Amerikassa kirjoitettuihin kirjoihin mielenterveyspalveluista kuuroille. Lisäksi olen käyttänyt täysin vapaata ja luonnolliseen toimintaan mukautunutta havainnointia sekä esittänyt kysymyksiä asiakkaille, tulkeille ja työpäreille. Kysymykset on jouduttu esittämään toiminnan lomassa tapaamisten alussa tai lopussa/arviointivaiheessa, jossa ne ovat kytkeytyneet osaksi työskentelyä.

Perheterapiaopintojeni aikana olen tehnyt perheterapiaa opintoihini liittyen viittomakielisten parissa mm. yhdessä viittomakieltä osaavan kuulevan perheterapeutin kanssa, kuulevan ei viittomakieltä osaavan perheneuvolan työntekijän kanssa tulkattuna sekä yksin. Lisäksi olen kuulevien puolella tehnyt pariterapiaa perheneuvolassa yksin sekä parityönä.

3 MÄÄRITELMÄT JA NYKYISET PALVELUT

3.1 Kuuro ja viittomakieli

Lääketieteellisen näkökulman mukaan kuuro on henkilö, joka ei kuule. Sosiokulttuurisen näkökulman mukaan kuurot kuuluvat kieli- ja kulttuurivähemmistöön. Kuurojen äidinkieli/ensikieli on viittomakieli.

Viittomakielisten lukumäärää voidaan arvioida erilaisista näkökulmista ja eri laskentatavoilla. Viittomakielisten etujärjestö Kuurojen Liitto on pitkään määritellyt kieli- ja kulttuuriryhmän vähemmistön omasta näkökulmasta: viittomakieltä käyttäviä kuuroja ja huonokuuloisia on 4000-5000. (Kuurojen Liitto/Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2010, 15).

Viittomakielet ovat syntyneet kuurojenyhteisöissä ja ne ovat täysin itsenäisiä kielijärjestelmiä. Jokaisella maalla on oma viittomakieli ja suurimmissa maissa useita kansallisia kieliä esim. Venäjällä. Suomessa käytetään suomalaista viittomakieltä ja suomenruotsalaista viittomakieltä. Maahanmuuttajat käyttävät aluksi omassa maassaan

opittua kieltä, mutta oppivat esim. suomalaista viittomakieltä nopeasti päästessään osalliseksi kuurojen yhteisöä täällä Suomessa.

Viittomakieliset ovat pitäneet vuonna 1995 toteutunutta perusoikeusuudistusta merkittävänä asiana siksi, että silloin perustuslain 17. §:ään lisättiin viittomakieltä käyttävien oikeuksia koskeva lauselema. ”Viittomakieltä käyttävien sekä vammaisuuden vuoksi tulkitsemis- ja käännösapua tarvitsevien oikeudet turvataan lailla.” (Kuurojen Liitto/Kotimaisten kielten tutkimuskeskus 2010, 23). Kuurojen Liitto on tällä hetkellä ajamassa asiaa uuden viittomakielilain saamiseksi.

3.2 Viittomakieltä käyttävät terapeutit Suomessa

Viittomakielentaitoisten psykoterapeuttien tarve on todettu monissa eri tutkimuksissa. Yleisesti ottaen voidaan todeta, että kuurojen psykoterapiapalveluiden tarve on jossain määrin suurempi kuin muussa väestössä. (Lappi Päivi, 2006, 7-8). Suomessa ei ole yhtään kuuroa viittomakielistä terapeuttia tai perheneuvolan työntekijää. Tällä hetkellä maassamme on noin kymmenen kuulevaa terapeuttia, jotka käyttävät työkielenään viittomakieltä. Osa heistä toimii itsenäisinä ammatinharjoittajina. Ajankohtaiset tiedot löytyvät Kelan sivuilta www.kela.fi_Kuntoutus/ Palveluntuottajat

3.3 Muut mielenterveyden palvelut viittomakielellä

Suomessa toimii yksi Kuurojen Psykiatrinen poliklinikka Helsingissä, jossa on viittomakieltä käyttävä kuuleva erikoislääkäri, sairaanhoitaja ja toimintaterapeutti. Kuurojen poliklinikka perustettiin aluksi projektimuotoisena vuonna 1990, nykyisin toiminta on vakiintunutta ja yksikön työalueena on koko maa. Lisäksi kuurot saavat keskusteluapua elämän kriisitilanteissa kuurojen papeilta sekä kuurojen diakonisoilta. Muutamassa keskussairaalassa työskentelee viittomakielentaitoinen kuurojen kuntoutusohjaaja, jotka tarjoavat laaja-alaista kuuron ihmisen jokapäiväistä selviytymistä tukevaa toimintaa. Kuurojen Liiton kuntoutussihteerit antavat ohjausta ja neuvontaa mielenterveyspalveluista sekä toimivat yhteistyössä viranomaisten kanssa. Kirkon Henkisen Huollon(HEHU) piirissä toimii Pääkaupunkiseudulla viisi kuulevaa viittomakieltä työkielenään käyttävää henkilöä, jotka ovat käytettävissä katastrofitilanteissa.

3.4 Tulkkauspalvelu

Tulkkaus mainittiin ensimmäisen kerran lainsäädännössämme vuonna 1979. Sen jälkeen palvelua on kehitetty systemaattisesti ja tulkkipäätös on muuttunut muutaman viikon (jolle osallistui lähinnä kuurojen vanhempien kuulevat lapset, jotka osasivat jo viitto) pituisesta koulutuksesta neljä vuotta kestäväksi opintokokonaisuudeksi ammattikorkeakoulussa. Tulkkeja kouluttaa Humak Helsingissä ja Kuopiossa sekä Diak Turussa. Kuuroilla on oikeus saada vammaisten henkilöiden tulkkauspalvelulain (2010/133) mukaan palvelua vähintään 180h/vuosi ja tarvittaessa voi anoa lisätunteja. Palvelua myönnetään tarpeen mukaan. Lisäksi viittomakielinen kuuro saa tulkkauspalvelua mm. opintoihinsa. Palvelun on aiemmin myöntänyt kuuron henkilön kotikunnan sosiaalitoimi. Vastuu palvelun järjestämisestä siirtyi 1.9.2010 alkaen Kelalle.

4 ANALYYSI

4.1 Luottamus

Perheterapiaprosessiin pääsemisen ensimmäisenä ehtona on asiakkaan/perheen ja työntekijän välinen luottamus. Mikäli rakenteet ovat kunnossa, kuuro pääsee vaivatta asiakkaaksi ja kokenut tulkki on paikalla, niin yhteistyö ja luottamuksen rakentaminen voi alkaa. Tässä kohdassa oikealla asenteella on tärkeä merkitys. Kuuro tulee kohdata ihan tavallisena asiakkaana ja on keskityttävä häntä huolestuttavaan asiaan.

Neil Glickman, toisena kielenään amerikkalaista viittomakieltä käyttävä, kuuleva psykologi toimii kuurojen mielenterveystyön yksikön johtajana Massachusettsen valtion sairaalassa. Hän on sanonut, että ”he (*kuurot*) eivät voi rakentaa luottamusta henkisen avun hoitoyksikössä, ympäristössä missä ihmiset eivät puhu heidän kieltään, eivät ymmärrä heidän maailmaansa, eivät tunnusta heidän kokemuksiaan ja eivät tiedä, että eivät tiedä.” (Suomennos/MN Glickman, Neil S. Sanjay Gulati, 7)

Tämä edellä mainittu väittämä on yksi näkökulma asiaan. Pystyykö kahta eri kieltä käyttävän ihmisen välille syntymään luottamusta? Voiko kahdesta eri kulttuurista olevat ihmiset kyetä luottamaan toisiinsa? Mikä auttaisi luottamuksen rakentamisessa? Onko terapiaprosessissa tarvittava luottamus erilaista?

Kuulevan työparini arvio suhteessa luottamuksen syntymiseen oli seuraava: ”Vaikea sanoa mikä työparin (*kuurojen maailmaa tunteva viittomakieltä osaava*) vaikutus on ollut asiakkaan kannalta, uskoakseni on lisännyt luotettavuutta prosessia kohtaan, luotettavuutta siihen, että tulee oikein ymmärretyksi ja että joku tuntee sen maailman, jossa kuuro asiakas elää...”

Miksi kuuro ei luottaisi kuulevaan? Kuuro ihminen ei pysty täysin kontrolloimaan käännetäänkö hänen viestinsä oikein tulkkauksessa. Siksi eräskin asiakas sanoi, että ” En tiedä käänsikö tulkki viimeksi oikein ja onko sanomaani ymmärretty sillä tavalla kuin tarkoitin”. Tämä ei varmasti ole omiaan lisäämään luottamusta palveluun. Kuulevat taas tuntuvat luottavan viestinsä perille menoon paremmin, he harvoin kysyvät, tulikohan sanomani nyt oikein käännettyä. Työni kautta saamani kokemuksen mukaan kuuroilla on taustalla lukuisia tilanteita, joissa heitä on ymmärretty väärin. Kuulevillakin toki on väärinymmärtämistilanteita, mutta ne ovat hienosyisempiä väärintulkintoja kuin täysin esim. päinvastaisesti ymmärretty asia tai asian jättäminen kokonaan tulkkaukseen.

Kun terapiassa on käytössä tulkki, niin kuuro ei voi katsoa kuin syrjäsilmillä kuulevan ihmisen nonverbaalista viestintää, mutta kun kuuro asiakas viittoon kuulevalle työntekijälle ja tietää tulkin kääntävän sen puheelle, niin hän voi seurata hyvinkin tarkasti jokaista ilmettä ja liikettä jonka kuuleva terapeutti tekee sinä aikana. Ote muistiinpanoistani istunnosta, jossa tulkki oli käytössä ” Isä ottaa hyvin luottavaisen kontaktin terapeuttiin ja aluksi hän katsoi tulkkiä terapeutin puhuessa, mutta katsoo sitten tarkkaan terapeuttia kun kertoo itse tilanteesta.”

Perheterapiatilanteissa, joissa minun lisäksi on ollut toinen kuuleva työntekijä ja tulkki tai tulkki kuulevia perheenjäseniä varten, olen huomannut, että jokin viittoma on saattanut olla tulkille outo ja se on jätetty kokonaan käännettämättä. Näin tapahtuessa tärkeään asiaan ei tartuta ollenkaan, se jää kokonaan käsittelemättä. Kuulevan osapuolen on vaikea kysyä asiaa, koska hän ei huomaa tilannetta. Kuuro voi ihmetellä, kun asia sivuutetaan, eikä siitä keskustella. Eräs työparini kommentoi seuraavaa: ”Ilmiselvästi tulkilta on jäänyt

kääntämättä myös hyvin oleellisia asioita, kuten esimerkiksi kolmeen kertaan mainitusta itsemurhapuheesta, joista yhtäkään tulkki ei kääntänyt.”

Luottamus tuli esille eräässä perheterapiatilanteessa, kun kuuleva perheenjäsen ihmetteli, minkä vuoksi hänen kuuro vanhempansa luottaa enemmän muihin kuuroihin kuin häneen? Onko tässä kysymys yhteisön sisällä keskinäisen luottamuksen vahvuudesta, koska taustalla on yhteinen kieli ja kokemusmaailma?

Tulkkauksen vaikuttavuudesta itse terapiaprosessiin, kuuleva työparini totesi, että ”Ehdottomasti on ollut vaikutusta. Tulkki ei kaiketi millään pysty tulkkaamaan keskustelun kaikkia ulottuvuuksia ja nyansseja, mikä terapeutissa työssä olisi tärkeää, niin suuri osa viestinnästä on esim. äänenpainoja, joita ei tulkatusta puheesta enää niin hyvin saa selville. Myöskään asiakkaan omasta nonverbaalista viestinnästä ei voi olla varma, kun osa on ”normaalia” nonverbaalia viestintää ja osa ”verbaalia” symbolista elekieltä osana viittomia. Tätä ei aina pysty erottamaan.”

4.2 Hypoteesi

Hypoteesi on tavallaan kuin ohjenuora terapiaistunnossa. Usein tietoa tulee niin paljon, että kaikkeen ei voi puuttua. Hypoteesi ohjaa kysymyksiä tiettyyn suuntaan ja antaa keskustelulle raamit sekasorron sijaan.

Tapio Ikonen on kuvannut esitelmässään hyödyllisten hypoteesien luonnetta, ne tarkastelevat perhettä vuorovaikutuksellisenä kokonaisuutena ja ovat avartavia ja toiveikkuutta lisääviä. Terapiassa avuksi ovat hypoteesit, jotka eivät syyllistä perheenjäseniä, vaan lisäävät ymmärrystä siihen, missä tilanteessa kukin perheenjäsen on.

Aloituksessa asiakas kertoo, mitä on tapahtunut ja häntä kuunnellaan sekä esitetään kysymyksiä. Tällä tavalla saadaan kerättyä paljon tietoa. Tässä vaiheessa on kysymys ensimmäiset asteen kybernetiikasta. Kysymyksillä pyritään myös selvittämään perheen keskinäisten suhteiden laatua. Oireelle tai häiritsevälle käyttäytymiselle, miksi perhe on hakeutunut hoitoon, haetaan mieli ja merkitys, sekä lähdetään tutkimaan tätä. Oire voidaan nähdä henkilön vahvuutena reagoida perheen ahdistavaan tilanteeseen.

Tässä vaiheessa, kun selvitetään perheen sisäistä problematiikkaa, olen kuurojen asiakkaiden kohdalla törmännyt tilanteeseen, missä perheen ongelmia käsitellään toisinaan laajastikin kuurojen yhteisössä. Perheiden elämä on linkittynyt tiiviisti yhteisöön, käydään kuurojenyhdistysten illoissa tai muissa kuurojen omissa tapahtumissa tai niissä muutamissa valtaväestön tapahtumissa, joissa on järjestetty myös viittomakielen tulkkaus. Perhesysteemi on osa suurempaa systeemiä, osa kuurojen maailmaa ja toisaalta perhe toimii myös kuulevien maailmassa, lasten päiväkodissa tai koulussa.

Hypoteeseja mietittäessä voi olla tärkeää huomioida myös laajempi verkosto, johon kuuluvat sukulaiset tai ystävät tai muut lähihenkilöt. Kuurojen kohdalla terapiassa sukupuun lisäksi voidaan apuna käyttää esim. verkostokarttaa, joka voi antaa laajemman ja toisella tavalla painottuvan kuvan yhteyksistä missä asiakas toimii.

4.3 Sirkulaariset kysymykset

Tapio Ikonen on sirkulaarisuudesta maininnut mm. seuraavaa: Sirkulaarisuus haastattelun yhteydessä tarkoittaa haastattelijan kykyä ohjata haastattelua saamansa palautteen mukaan (sirkulaarisesti). Orientoituminen erojen etsimiseen ja tutkimiseen on sirkulaarisen haastattelun tunnusomaisin piirre. Ongelmatilanteessa tarjoutuu usein kuultavaksi ongelmatarina, jossa eroja ja vaihtoehtoja ei ole nähtävissä. Asiat ovat huonolla tolalla,

ovat aina olleet ja tulevat aina olemaan, ihmiset käyttäytyvät ainoalla heille mahdollisella tavalla. Haastattelijan kannattaa kuitenkin uskoa, että on olemassa eroja ja vaihtoehtoja.

Erojen etsiminen auttaa perheenjäseniä huomaamaan asioiden muuttumisen. Näin voi tulla usko muutokseen myös tässä hetkessä ja tulevaisuudessa. Lisäksi se antaa asioihin uusia näkökulmia ja erilaisia vaihtoehtoja toimia.

Yhdessä asiakasperheessä oli mielenkiintoista seurata prosessia, jossa olimme perheen kanssa käyneet jo useampia keskusteluja ja puhuneet erilaisista eroista eri aikoina ja eri tilanteissa. Kerran perheen vanhempien tullessa vastaanotolle, kotona oli tapahtunut huomattavaa muutosta, isä kertoi, kuinka hän oli nyt ideoinut aivan uusia tapoja toimia. Äidin mielestä tapa keskustella asioista oli muuttunut, mutta vielä ei puhuttu kaikkein vaikeimmista asioista. He hyvin kuvasivat pientä askeltaan kohti muutosta ja tuntuivat toiveikkaimmilta.

Kun sirkulaarisen haastattelun tuloksena tapahtuu prosessointia ja oivaltamista sekä asioiden äärelle pysähtymistä, niin puhumme toisen asteen kybernetiikasta. Tästä esimerkkinä vertaileva eroja esiin tuovaan kysymykseen asiakas vastasi ”Hyvä kysymys.” Pysähtyi. Ei oikein löytänyt vastausta. Kysyin tarkentavia kysymyksiä. Sen jälkeen hän pohti ikään kuin ääneen...millaista prosessointia se mahtoi hänessä aiheuttaa? Hän itse tietää, eikä minun terapeuttina tarvitse sitä tietää, tulokset näkyvät prosessin edetessä.

Viittomakielisessä kommunikaatiossa oli yksi elementti, joka tuli esille perheistunnossa kuuron perheenjäsenen kommunikaatiosta. Eräs perheenjäsen kertoi, että ”jos äidille (kuuro) selittää jotakin ja hän nyökkää, niin se tarkoittaa, että viesti on otettu vastaan, mutta miten hän sen ymmärtää tai mitä siitä ajattelee on ihan eri asia”. Jos kuuleva terapeutti seuraa siis kuuroa asiakasta, kun hän on juuri kysynyt jotakin, niin kuuron ihmisen nyökkäys ei todellakaan tarkoita, että vastaus on kyllä. Hän ilmaisee, että ottaa ikään kuin viittomista vastaan. Kun kysymys on tulkattu loppuun asti, niin sen jälkeen hän miettii itse vastausta, joka voi yhtä hyvin olla esim. kielteinen kuin myönteinenkin.

4.4 Neutraalisuus

Systeemisessä perheterapiassa neutraalisuus on yksi keskeisistä elementeistä. Terapeutti on kiinnostunut siitä kuinka kukin perheenjäsen näkee tilanteen. Neutraalisuus on uteliaisuutta, aitoa kiinnostusta perheen suhdejärjestelmään ja tapahtumiin. Tutkiminen antaa toivoa perheelle ja mahdollisuuden luoda omia ratkaisuja ongelmalliseksi kokemaansa tilanteeseen.

Terapeutin on tärkeää olla asettumatta kenenkään puolelle tai olla menemättä mukaan perheen peleihin. ”Tulimme tänne koska haluamme, että ulkopuolinen sanoo oman näkemyksensä”, sisältää mielestäni joskus kysymyksen- ”Kerrothan kumpi meistä on oikeassa?”. Perheissä on myös erilaisia liittoumia, joihin voidaan yrittää saada terapeutti mukaan, koska hän on osa systeemiä. Uteliaisuudella tarkoitetaan mielestäni sitä, että kaikki perheet ovat erilaisia ja kyselemällä saadaan selville mitä tietyt asiat tarkoittavat juuri tälle perheelle ja kuinka he toimivat eri tilanteissa.

Tämän kaiken takana on ajatus siitä, että tutkivan neutraalin ja uteliaan lähestymistavan avulla terapeutti pystyy parhaiten lisäämään perheen kykyä muuttua itse valitsemallaan tavalla, kuten Ikonen on maininnut esitelmässään.

Viittomakielinen kommunikaatio on todella visuaalista ja sen elävyyden takia on suuri vaara tulla imaistuksi mukaan tapahtumiin ja ikään kuin eläytyä liikaa, jolloin

neutraalisuus kärsii. Tässä ote yhden istunnon merkinnöistäni, jossa pohdin istunnon kulkua ” Tulen imaistuksi helposti mukaan, koska kerronta on niin visuaalista ja kertoja on ikään kuin sisällä tapahtumissa siinä silmiäni edessä. Luulen että viittomakielisessä kommunikaatiossa etäisyyden ottaminen vaatii enemmän huomiota kuin suomenkielisessä vuorovaikutuksessa.” Mitä tästä seurasi: ”Huomasin, että jälkeinpäin ajatellessani tilannetta löysin itsessäni puolueellisia ajatuksia, puolueettomuutta piti oikein ajatella!”.

4.5 Konteksti

Kontekstilla tarkoitan tässä sitä, minkälaisessa lauseyhteydessä jokin asia ilmaistaan tai mikä on se tilanne, jossa asia tuodaan esille. Myös se mistä kulttuurista ihminen on vaikuttaa kontekstiin; edustaako hän vaikkapa kuulevien kulttuuria tai kuurojen kulttuuria. Ammatti, koulutus ja kiinnostuneisuus vaikuttavat tapaan ilmaista asioita. Sama asia voi saada eri arvon eri kontekstissa, eri ympäristössä tai tilanteessa.

Selvitettäessä systeemin/perheen jäsenten keskinäisten suhteiden laatua, niin tulisi terapeutin erityisesti huomioida sitä kuinka kommunikointi sujuu eri ihmisten välillä perheissä, joissa on sekä kuulevia että kuuroja jäseniä. Tämä antaa terapeutille tärkeää taustatietoa, samoin kuin kasvuperheen kommunikoinnista saatava tieto. Silloin saadaan tietoa siitä millaisessa yhteydessä/kontekstissa esimerkiksi joku tilanne on tapahtunut. Onko tilanteessa ollut esim. kuuro henkilö ainoa, joka käyttää viittomakieltä ja muut eivät sitä osaa.

”On hyödyllistä perheen ymmärtämiseksi suhteuttaa perheen elämää ja kokemuksia ympärillä vallitsevaan kulttuuriin, missä määrin heidän kokemuksiaan ohjaavat kulttuurissa jaetut yhteiset kokemukset (esim. sota- aika, siirtolaisuus, jälleenrakennuksen aika, yhteiskunnalliset murrokset jne.)... ”(Tapio Ikonen, 2008)

Kuurojen kulttuurille tyypillisiä yhteisiä kokemuksia on monia, mainitsen tässä niistä vain yhden. Asuminen asuntolakouluissa tulee esille monien puheissa ja jolloin vanhempien tapaaminen oli mahdollista vain lomilla. Kouluun lähdöstä on monelle jäänyt traumaattisia kokemuksia, koska vanhemmat eivät pystyneet selvittämään asioita kuuroille lapselleen. Tämä on ollut raskas kokemus myös monille vanhemmille. Siihen aikaan ei järjestetty vanhemmille systemaattista viittomakielen opetusta, kuten se taas 1990-luvulta lähtien on ollut mahdollista mm. Kuurojen Palvelusäätiön Junioriohjelman turvin. Toisaalta koulu-aikaan liittyvä voimaa antava ja koko elämää kannatteleva asia on ollut viittomakielen oppiminen ja tutustuminen uusiin kavereihin. Luokkatovereista tuli kasvukumppaneita lapsesta nuoreksi aikuiseksi ja monelle elinikäisiä ystäviä. Osa nuoremmista kuuroista on käynyt kunnallisessa koulussa, kodin läheisyydessä ja heillä kokemukset ovat osittain erilaisia.

Glickman ja Gulati ovat huomanneet kuuroilla asiakkailla terapiassa erityisiä aiheita, jotka liittyvät kuurouteen kuten: kuurojen ja kuulevien suhteisiin liittyvät kysymykset (Suomennos/MN Glickman, Neil S. Sanjay Gulati, 91), velvollisuuden tunteet palvella kuurojen yhteisöä verrattuna tarpeisiin pitää huolta itsestään, vanhemmuus suhteessa kuuleviin lapsiin sekä identiteettiin liittyvät kysymykset (Suomennos/MN Glickman, Neil S. Sanjay Gulati, 92). Nämä aiheet tuntuvat universaaleilta siinä mielessä, että ne koskevat kaikkia kuuroja ympäri maailmaa. Nämä ovat aiheita, joista osa on näkynyt myös omassa työssäni.

5 YHTEENVETO

Systeemisen perheterapian soveltuvuudesta kuurojen kanssa tehtävään terapiaan löysin muutamia huomioitavia seikkoja. Suhdeverkoston huomioiminen suhteessa kuurojen yhteisöön on tärkeä seikka havaita ja kerätä siitä tietoa. Kuurojen yhteisö voi olla voimavarana tai se on voinut traumatisoida asiakasta. Parhaimmillaan perhe/asiakas saa tukea kuuroilta perheiltä/ystäviltä ottaessaan uutta suuntaa elämässään. Toisaalta yhteisö on voinut leimata yksilön, eikä usko hänen muutokseensa, jolloin yhteisön jäsenet käytöksellään vaikeuttavat muutosprosessia. Tässä jälkimmäisessä tilanteessa henkilö usein jättäytyy yhteisön ulkopuolelle.

Perheen sisällä voi olla hyvin erilaisia systeemejä. Systeemeihin voivat vaikuttaa monet seikat kuten se ketkä osaavat viittoja perheessä ja ketkä eivät. Kuulevat vanhemmat, joiden viittomakieli on vasta alkuvaiheessa, voivat esim. keskustella ruokapöydässä keskenään, mutta eivät viito kuuroille lapselle mistä aiheesta puhuvat. Perheissä, joissa vanhemmat ovat kuuroja ja lapset kuulevia voivat lapset joutua tulkkaamaan lukuisissa virallisissa tilanteissa vaikkapa jo viiden vuoden iässä joutuen näin systeemin vastuun kantajaksi monessa asiassa.

Kommunikointikielen/kielten käyttö perheen sisällä antaa oleellista taustatietoa, kun hypoteesia lähdetään rakentamaan. Mikäli perheessä on sekä kuuroja että kuulevia, muodostuu ainoaksi yhteiseksi kieleksi, johon kaikilla on mahdollisuus, viittomakieli. Tämän vuoksi kuuroja vanhempia tulisi kannustaa viittomaan lapsilleen ihan vauvasta asti. Tällä tavalla taataan kielen luonnollinen oppiminen ja lapsella on mahdollisuus kehittyä kaksikieliseksi. Kuinka sitten kuulevat vanhemmat saavat tukea kielen oppimiseen? Se vaihtelee eri puolella Suomea huomattavasti, sillä pätevien opettajien saatavuudessa on paljon eroja. Perheiden elämäntilanteet ja resurssit voivat myös vaihdella suuresti. Nämä kaikki tekijät vaikuttavat siihen millaiset mahdollisuudet perheellä on hankkia yhteinen kieli.

Se miten kuuro asiakas suhtautuu kuuleviin valtaväestön ihmisiin ja kokemukset suhteessa heihin tulevat usein esille terapiasuhteen aikana. Myös aiemmat hoitokokemukset antavat tärkeää tietoa, joita voidaan terapiassa käsitellä. Toisaalta hyvin oleellista on se, miten kuuro itse on käynyt läpi identiteettinsä kehityksen ja millä tavoin hän itse kokee kuurouden.

Luottamuksen rakentaminen terapiassa on erittäin haasteelliselta. Luottamuksen rakentamiseen vaikutetaan mielestäni alusta alkaen ottamalla kuurot asiakkaat huomioon palvelurakenteissa. Palvelutaho voi tehdä yhteydenotosta mahdollisimman esteetöntä ja antaa aikaa istunnon järjestämiseen tulkkauksen sujumiseksi. Tärkeää on lisäksi kerätä taustatietoa kuuroista, heidän kielestään ja kulttuuristaan. Aina on mahdollisuus kysyä ja rakentaa yhdessä sitä todellisuutta kuinka asiakas kokee ympäröivän maailmansa. On väärin olettaa, että kuuroilla olisi jokin asia aina tietyllä tavalla. He poikkeavat yksilöinä siinä missä me kuulevatkin ja kokevat asiat eri tavoin. Tulkin käyttämisestä aiheutuvasta epävarmuudesta, mahdollisista peloista sekä muusta sellaisesta olisi hyvä puhua terapian alussa. Jos jokin asia vaivaa tulkkauksessa, niin yhdessä voi etsiä siihen ratkaisua.

6 POHDINTAA

Itse terapiaprosessien tutkiminen vaatisi huomattavasti enemmän aikaa kuin tähän päättötyöhön oli mahdollista käyttää. Kuurojen ja kuulevien istuntoja olisi voinut kuvata ja lähteä vertailemaan niitä ja etsimään sitä kautta eroja. Olisi ollut mielenkiintoista haastatella kuuroja ja kerätä tietoa esimerkiksi siitä, miksi apua ei haeta, vaan pyritään yksin selviämään, eikä ovea edes yritetä avata. Usein tulee väistämättä mieleen se, että kuuroilla avun saaminen ainakin kuulevien puolelta on aikoinaan tarkoittanut samaa kuin puolesta tekeminen, jossa oma toimijuus on sivuutettu ja kuuron ihmisen omia voimavaroja ei ole otettu käyttöön. Toisaalta kuuroilla ei ole ollut tapana käydä esim. perheneuvolassa jolloin tieto niiden palveluista voi olla hyvin niukkaa tai jopa vääristynyttä. Suurin syy lienee kuitenkin kielessä. Kun omakielisiä palveluja ei ole, niin pyritään pärjäämään ystävien ja yhteisön tuella.

Tulosten kertomisessa ja vaihtolovelvollisuuden säilyttämisessä pidän kuurojen ryhmää erittäin haasteellisena sen pienen koon vuoksi. Minusta tuntuu, että itse tapauskertomuksia ei voi lainkaan kertoa. Ainoastaan tehdyt havainnot tai osin muutetut kommentit voi kertoa niin, että itse asia ei ole muuttunut.

Päättötyö antoi minulle mahdollisuuden perehtyä myös muualla kuurojen parissa tehtävään terapiatyöhön kirjallisuuden muodossa. Huomasin, että toisella puolella maapalloa ongelmat ja kysymykset ovat samanlaisia kuin meillä täällä Suomessa. Mielestäni olisi erittäin tärkeää, että eri maissa työskentelevät kuurojen terapeutit voisivat olla vuorovaikutuksessa keskenään. Samoin koen yhteistyön lisäämisen tarpeen kotimaisten toimijoiden kanssa. Mitä enemmän terapiassa on utelias tutkiva ote työskentelyyn, sitä enemmän on mahdollisuus kehitellä uusia, innovatiivisia lähestymistapoja. Tiettyä kriittisyyttä ja kyseenalaistamista omaa työtä kohtaan on pidettävä yllä jatkuvasti.

Systemisessä perheterapiassa pidän erityisesti neutraaliudesta ja monista eri näkökulmista, jotka kaikki ovat mahdollisuuksia. Kun asiakkaat saavat kokemuksia asioiden tutkimisesta mielenkiinnolla, syylistämättä ketään, antaa se heille mahdollisuuden toimia samalla tavalla omassa perheessä.

Työskentelyni jäseni minulle niitä seikkoja, joita tulisi huomioida, kun asiakkaana on kuuro henkilö. Viittomakielisen tiedottamisen tärkeyttä ei voi liikaa korostaa. Esteiden poistaminen esim. yhteydenottotavoissa on pieni vastaantulo palvelulta, mutta erittäin merkittävä vastaantulo kuuroille asiakkaalle.

Materiaaleihin tutustuessani kohdalleni osui artikkeli maahanmuuttajien parissa tehtävästä terapiasta tulkin kanssa (Peltonen, 2006). Kuurojen kohdalla näyttävät asiat olevan hyvin samalla tavalla kuin esim. maahanmuuttajilla sekä ongelmat yhdensuuntaisia. Tästä seuraa, että maahanmuuttajapalveluille suunnitellut ja kehitellyt erilaiset toimintamallit saattaisivat olla lähes suoraan siirrettävissä kuuroille. Maahanmuuttajien parissa tehdystä terapiatyöstä tulkin avulla on ollut hyviä kokemuksia. Toisaalta kielen ollessa visuaalinen ei niitä mielestäni voi täysin verrata puhuttujen kielten tulkkaukseen.

Kuuroilla, viittomakieltä käyttävillä ihmisillä Suomessa on samat oikeudet saada esim. perheneuvola- ja terapiapalveluita kuin muilla Suomessa asuvilla. Koska resurssit ovat niukat ja meiltä puuttuu kuuroja ammattihenkilöitä, tulisi koulutuskysymyksiin sekä palvelurakenteisiin kiinnittää erityistä huomiota.

Jokaisessa kunnassa tai ainakin kuntayhtymässä on terapia- ja muita mielenterveyspalveluita tai perhettä tukevia palveluita saatavilla. Kuurojen asiakkaiden

tulisi päästä näiden palveluiden piiriin tasavertaisina kuntalaisina. Palvelunjärjestäjän tulisi saada tietoa ja ohjausta, mieluiten kuuroilta itseltään, mitä tulee huomioida kuuron asiakkaan kohdalla ja mahdollisuuksien mukaan saada kuurojentyön alalta työpari itselleen.

Tulkkiopetuksessa tulisi jatkokouluttaa kokeneita tulkkeja työskentelemään esim. kriisi- ja muissa mielenterveyspalveluissa sekä perheneuvolapalveluissa. Kelan tulisi tulkkauspalvelun järjestäjänä taata, että näissä palveluissa olisi mahdollisuus sopia tarvittaessa esim. 2-3 kokeneen tulkin tiimi, joka huolehtisi tulkkauksesta tietyn palvelutai hoitajakson ajan. Alkuun tulisi olla mahdollisuus sijoittaa yhteistyöneuvottelu palvelun tarjoajan, tulkki- välityskeskukseen ja mahdollisen kuurojen työntekijän kanssa, jossa luodaan yhteiset pelisäännöt asiakkaan toiveita kuunnellen.

Terapiapalveluiden saaminen omalla äidinkielellä syntyperäiseltä kielen käyttäjältä on kuurojen tulevaisuuden haave. Siihen mennessä voimme pyrkiä järjestämään palveluita huomioiden kuurojen asiakkaiden kielelliset sekä muut tarpeet. Jatkossa olisi mielenkiintoista tutkia sitä mitkä seikat saavat asiakkaat luottamaan olemassa oleviin valtaväestön palveluihin ja käyttämään niitä sekä sitä millaista hyötyä he ovat niistä saaneet. Mitä se tarkoittaa, että palvelu on ollut hyvää. Onko näitä kokemuksia?

Oman kokemukseni mukaan kuurojen työntekijät kohtaavat tänä päivänä kuuroja perheitä jo pahoin kriisiytyneissä tilanteissa. Voimavaroja tulisi suunnata sekä kriisiityöhön, mutta myös erityisesti ennaltaehkäisevään työhön. Ryhmämuotoisessa ennaltaehkäisevässä työssä saadaan kuurojen vertaistuki käyttöön parhaalla mahdollisella tavalla. Tällaista toimintaa on ollut mm. Kuurojen Liiton järjestämällä perheiden voimavarakursseilla. Yhteistyötä perheneuvoloiden kanssa tulisi tiivistää ja kuuroille tulisi tiedottaa olemassa olevista palveluista kuurojen omalla äidinkielellä. Kuurojen perheissä esiintyvät samat normaalit kehityskriisit kuin muissakin perheissä. Heillä tulisi olla mahdollisuus pysähtyä pohtimaan niitä ja löytää rakentavampia tapoja toimia uudessa tilanteessa. Uskon, että ovet voivat olla avoinna myös kuuroille asiakkaille, kunhan asenteet ovat kohdallaan ja heihin suhtaudutaan tasavertaisina kansalaisina. Yhteistyötä tehden hyvien ratkaisujen löytäminen on mahdollista.

LÄHTEET

Aaltonen Jukka, (2006) Duodecim Nro 6

Aaltonen, Jukka Luento Perhetutkimuksen päivillä 2008, Systeemisen perheterapiateorian asema perheterapiassa ja perheterapiatutkimuksessa.

<https://>

www.jyu.fi/ytk/laitokset/perhetutkimus/koulutus/ptpaivat2008/luentomateriaalit2008

Glickman, Neil S. (2003) Mental Health Care of Deaf people, A Culturally Affirmative Approach, New Jersey USA: Lawrence Erlbaum Associates

Goldenberg, Irene ja Goldenberg, Herbert (2004), Family Therapy An Overview, USA: Thomson Brooks/Cole

Hintikka, Ann-Mari, ET-perheterapiaopintojen luento 18.8.2008, Systeeminen perheterapia, Suomen Mielenterveysseura

Ikonen, Tapio, Systeeminen terapia, hypoteesit ja sirkulaarinen haastattelu, Esitelmä, Itä-suomen perheterapiayhdistyksen nettisivut/kirjasto

www.ita-suomenperheterapiayhdistys.fi

Jantunen, Tommi (2001) Suomalaisen viittomakielen synnystä, vakiintumisesta ja kuvaamisen periaatteista. Kuurojen Liito ry, julkaisusarja L 1/2001

Kuurojen Liitto ry/ Kotimaisten kielten tutkimuskeskus, Suomen viittomakielten kielipoliittinen ohjelma. Kuurojen Liitto ry:n julkaisuja 60, Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 158. Multiprint, Vantaa 2010

Lappi, Päivi (2006) Elän silmillä- näkökulmia viittomakielisiin mielenterveyspalveluihin. Kuurojen Liitto ry, julkaisusarja n:o 48. Cosmoprint Oy

Lehikoinen, Leena (2010) Haastattelu, Helsingin Malmin perheneuvolan aluepäällikkö

Leino, Pirjo & Pihavainio Raija (2003) Viittomakielinen perheterapiaprojekti Ripa 2000-2002. Loppuraportti. Kuurojen Liiton julkaisuja n:o 27. Forssa: Forssan Kirjapaino.

Leino, Pirjo & Pihavainio Raija (1998) Voisimmeko keskustella? Uusia näkökulmia perheterapiaan kuurojen parissa. Kuurojen Liiton julkaisusarja R6/1998. Helsinki: Paintek-Pihlajamäki Oy

Lindfors, Olavi(toim.) (2005) Psykykinen oireilu ja psykoterpian tarve viittomakielisellä aikuisväestöllä. Kuurojen Liiton julkaisuja n:o 35. Forssa: Forssan Kirjapaino.

Jokipaltio, Elina (2007) Kuurona kriisissä- Näkökulmia kuurojen kriisityöhön, Erityisryhmien sielunhoidon erityiskoulutuksen (2005-2007) kehittämistehtävä

Peltonen, Hannele Stakesin julkaisu, Dialogi 2008/8 sivu 38 Julkaistu 13.12.2006

Wahlström, Jarl (1992) Perheterapia hoitomuotona – kehitys ja suuntauksia. Merkitysten muodostuminen ja muuttuminen perheterapeuttisessa keskustelussa, Jyväskylän yliopisto, Jyväskylä

LIITE

Kuuro palvelunkäyttäjänä, mitä tulisi huomioida?

Tiedottaminen

Suomessa syntyneen kuuron henkilön äidinkieli on suomalainen - tai suomenruotsalainen viittomakieli. Tiedottaminen eri palveluista tulisi tämän vuoksi tehdä näillä kielillä.

Kun kuuro asiakas etsii kaupunkinsa kotisivuilta tietoja esim. perheneuvolasta, olisi niiden hyvä löytyä myös viittomakielellä. Esimerkiksi Kela tiedottaa palveluistaan sivuillaan viittomakielellä ja on näin huomionnut kuurot asiakkaansa.

Yhteydenottotavat

Kuuron asiakkaan on varattava tulkki tehdäkseen ajanvarauksen omalla kielellään. Joillakin paikkakunnilla tulkkkaus voidaan hoitaa etätulkkauksena esim. Internetin MSN ohjelmaa ja web-kameraa hyödyntäen. Mikäli kuuro asiakas hallitsee auttavasti suomen- tai ruotsinkieltä, hän voi ottaa yhteyttä tekstiviestillä, jos perheneuvolassa tai terapeutilla on käytössä matkapuhelin. Sähköposti on myös yksi mahdollinen ajanvarauksen kanava, joskin siinä on olemassa tietosuojariski. Tulkattu puhelu vaatii aina kolmannen osapuolen eli tulkin varaamisen. Oman kokemukseni mukaan tekstiviesti on kuurojen keskuudessa paljon käytetty ajanvarauksen tapa heidän asioidessaan kuurojen omien työntekijöiden luona.

Kun tulkattu puhelu tulee esim. perheneuvolaan toimii työntekijä aivan tavalliseen tapaan. Hän puhuu asiakkaalle suoraan, mutta oman puheenvuoron jälkeen sanotaan ”vuoro”, jolloin jäädytään odottamaan toisen vastausta. Kun jälleen kuulee sanan ”vuoro”, tietää, että on oma vuoro kommentoida kuulemaansa. Puhelun kuluessa voi tulla tyhjiä taukoja, kun tulkki odottaa kuuron viittovan lausekokonaisuuden loppuun asti, jotta hän voi sen kääntää.

Tekstiviesteissä kuulevan tulisi huomioida, että suomen- tai ruotsinkieli saattaa olla kuuroille vieras kieli. Näin ollen kirjoitetun kielen taito voi olla puutteellinen sanavarastoltaan ja lauserakenteeltaan. Näistä edellä mainituista syistä johtuen teksti voi antaa vääristyneen ensivaikutelman yhteyttä ottavasta henkilöstä. Tärkeää olisi lähinnä sopia tapaamisaika ja paikka sekä varmistaa tulkin saatavuus. Muista asioista on syytä keskustella vasta vastaanotolla, mikäli kirjoitettu kieli on osoittautunut puutteelliseksi.

Vastaanotto-tila

Mikäli vastaanotto-tila on ovikellon takana, kuinka kuuro saa tiedon esim. ovisummeriäänestä? Ovisummeriin tulisi liittää valo, joka syttyy palamaan, kun sumneri soi ja kertoo, että nyt oven voi avata.

Riittävä ja tasainen valaistus on tärkeää, koska ilmeiden ja eleiden ”lukeminen” korostuu kielen kääntämisessä sekä terapiassa toki muutenkin. Ikkunasta tuleva häiritsevän voimakas valo on raskasta täysin visuaalisessa ympäristössä toimivalle kuuroille sekä tulkille. Tämä johtuu siitä, että ikkunan edessä istuvaa henkilöä on seurattava tarkkaan, eikä katsetta voi lepuuttaa muualla, vaikka taustavalon olisi häiritsevää. Sälekaihtimien tai verhojen avulla valaistus saadaan tasaiseksi.

Mikäli vastaanotto-tilassa on paljon tavaroita, se on ikään kuin visuaalista taustamelua ja kokemuksena kuuroille todennäköisesti voimakkaampi kuin kuulevalle.

Kuuron asiakkaan on hyvä antaa kertoa missä hän istuu ja mihin hän haluaa tulkin sijoittuvan. Yleensä tulkki sijoittuu puhuvan työntekijän viereen, jotta tulkkausta voi seurata ja samalla ottaa välillä katsekontaktia häneen ja seurata hänen visuaalista viestintää. Tässä tilanteessa täysin suoran kontaktin luominen tietenkään ei ole mahdollista, mutta olosuhteet huomioon ottaen paras mahdollinen. Tulkkausta voidaan arvioida aina istunnon edetessä tai sen päätteeksi, ja siitä on hyvä sopia etukäteen. Tulkkille on hyvä varata tavallinen työtuoli mieluiten ilman käsinojia. Upottavassa nojatuolissa tai käsinojallisessa tuolissa on hankalampi viitto.

Ajankäyttö

Käytännön asioista sopimiseen on syytä varata oma aika. Itse tulkkaus on simultaanitulkkausta, mutta vie enemmän aikaa kun tapaaminen ilman tulkkausta.

Tarkkaa tutkittua tietoa ei ollut saatavilla, mutta karkeasti arvioiden, jos yleensä varaa aikaa esim. pariskunnalle yhden tunnin, niin tulkatussa istunnossa aikaa on syytä varata puolitoista tuntia.

Ensimmäiset 10 minuuttia saattavat mennä käytännön asioiden sopimiseen mm. istumajärjestys, tulkin paikka, valaistus, mahdolliset häikäisyn ehkäisyt ikkunoista ja sen jälkeen päästään itse asiaan. Loppuun on hyvä varata palauteaikaa, jotta mahdolliset haittaavat asiat voidaan pyrkiä korjaamaan jatkossa.

Tulkkaus

Perheterapeutti Raija Pihavainio toteaa lopputyössään, että tulkkauksessa nonverbaaliset ilmaukset eivät välttämättä viestiy riittävästi.

Nonverbaalista viestiä tulkattaessa tulkki joutuu käyttämään aikaa huomattavasti enemmän kuin missä ajassa kuuro on asian ilmaissut viittomakielellä. Viittomakielellä viittomat (= ikään kuin sanat) tulevat samaan aikaan kuin ilmeillä kerrotaan tunne, äänensävy, kovuus, painotukset sekä osa kieliopillista asioista, kuten esim. onko kyseessä kysymys vai toteamus. Tämän kaiken hallitseminen vaatii tulkkilta pitkää kokemusta ja hyvää koulutusta.

Elina Jokipaltion lopputyössä tuli esille kuuron asiakkaan kokemus:

”En halunnut käydä siellä (kuuro asiakas on tavannut kuulevaa psykologia), koska tulkit vaihtuivat aina ja taas piti selittää. Aikaa oli rajatusti yksi tunti. Esimerkiksi viittomien kanssa tuli sekaannuksia, kun tulkki ei ymmärtänyt. Pitäisi olla aina sama tulkki. Tulkin käytön ongelmana on se, että se venyttää tilannetta. Jos on sama tulkki kun aikaisemmin, niin asiat on jo selvitetty, mutta uuden tulkin kanssa tulee ymmärtämisvaikeuksia. Tulkki miettii, että mistä nyt puhutaan ja mihin tämä liittyy.” (Elina Jokipaltio 2007, 14)

Elina Jokipaltion haastatteleman kuuron asiakkaan kokemukset ovat lähes samansuuntaiset mitä olen havainnut tulkin kanssa tehtävän parityön aikana perheneuvolassa.

Mikäli terapiaa tehdään tulkin kanssa, niin olisi äärimmäisen tärkeää, että tulkki on

- kokenut
- sama tulkki/tulkit koko terapian ajan

- tulkkausta arvioitaisi aina välillä yhdessä, samoin kuin palautetta/arviota tehdään itse terapian edistymisestäkin
- terapiassa käytettävää tulkkia ei tulisi käyttää muissa asioimistilanteissa terapian aikana
- alussa voisi käydä keskustelua siitä, mitä tulkin käyttäminen eri osapuolissa herättää: mitä pelkoja, mitä hyvää. Jos jokin asia vaivaa, voidaan yhdessä miettiä ratkaisua asiaan tai ainakin olisi yhteinen ymmärrys asiasta
- mikäli tulkkaus ei tunnu sujuvan, tulisi keskeyttämismahdollisuudesta ja jatkotoimenpiteistä myös puhua.

Kuinka tulkin vaihtuminen terapian aikana vaikuttaa itse terapiaan?

- asiakas joutuu etsimään yhteistä kielimaailmaa uuden tulkin kanssa
- perheenjäsenten, sukulaisten sekä ystävien viittomat tulee käydä uudestaan läpi
- tapahtumia on kerrottava uudestaan, jotta tulkki tietää missä kontekstissa asiasta puhutaan ja hän kääntää viittomakieltä ymmärrettävälle suomen kielelle
- viitatessa aiemmin puhuttuun, joudutaan samaa asiaa selvittämään uudestaan
- millaisia kokemuksia kuurolla asiakkaalla on aiemmin samasta tulkista ja minkälaisissa tilanteissa
 - o ovatko kokemukset olleet positiivisia vai negatiivisia
 - o onko tilanne ollut mukava juhla vai ikävän suru-uutisen vastaanottaminen
 - o tapaako tulkin ensimmäistä kertaa vai onko asiakas kenties käyttänyt samaa tulkkia jo 10 viimeisimmän vuoden aikana mitä erialaisimmissa tilanteissa

Nämä edellä mainitut seikat voivat hämmentää perheneuvolan työntekijää tai terapeuttia. Hän saattaa miettiä, että miksi asiakas otti taas puheeksi saman asian tai miksi tunnelma on tässä istunnossa täysin erilainen kuin aiemmissa. Vaikuttivatko tilanteeseen uudet tulkit vai onko esim. perhetilanteessa tapahtunut selvä muutos? Nämä seikat voidaan sulkea osin pois, mikäli käytössä on koko ajan sama tulkki tai tulkit.

Havaintoja tulkkauksesta perheterapiatilanteissa:

Ajankohta saattaa olla joskus hyvin haasteellista saada tulkatuksi eli onko asia tapahtunut ihan äskettäin, vain kauan aikaa sitten vai vasta suunnitteilla. Aikakäsitteen näkyvyys viittomakielessä on toisinaan erittäin haasteellista havaita. ”Milloin tämä tapahtui?” kysymys voisi usein saada asiat oikeaan järjestykseen.

Mikäli tulkkaus ei tunnu toimivan, niin asiakkaalle tulee tunne, että häntä ei kuunnella tai hän huomaa, että tulkki jättää esim. asioita tulkkaamatta, jolloin valta siirtyy tulkille ja kuuro kokee olevansa alistettu/syrjitty.

